

UNIVERSITAS TYRNAVIENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA
SEDES HISTORICA

POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

Téma: *Stredoveká cirkevná pečať. Prameň kresťanskej ikonografie.* Hradec Králové :

Filozofická fakulta UHK, 2013. 233 s. ISBN 978-80-260-4914-2.

Autor: PhDr. Ing. Miroslav GLEJTEK, PhD.

Oponent: doc. PhDr. Vladimír Rábik, PhD.

PhDr. Ing. Miroslav Glejtek, PhD. je odborným asistentom na Katedre histórie Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a vo svojej vedecko-výskumnej práci sa sústredene zameriava už niekoľko rokov na problematiku, ktorá je v slovenskej historiografii (ale napokon aj v historiografiách okolitých krajín) veľmi málo frekventovanou. Z toho vyplýva dôležitosť jeho výskumov a ich zásadný dosah na ďalší špecializovaný výskum v rámci slovenskej historiografie. Problematika cirkevnej symboliky pritom patrí medzi najnáročnejšie témy, pretože v sebe kumuluje nielen aspekt historický a kultúrny, ale aj právnu stránku jej užívania (prevažne vo forme pečatí). V slovenskej historiografii sú však doteraz publikované štúdie a práce autora už považované za veľmi solídne čiastkové spracovania tejto témy a aj z posudzovanej práce, ktorá predstavuje autorovu prvú veľkú syntézu problematiky, je zrejmé, že jeho pohľad na spôsob spracovania témy i jeho výsledky vlastného výskumu sú naozaj zásadným príspevkom k historickému výskumu. Výskum, ktorý doteraz realizoval je náročný nielen z hľadiska spracovania témy, a to s absenciou prípadných vzorových predprac, ktoré by mu mohli metodologicky poslúžiť, ale aj z heuristického aspektu. Autor si správne uvedomuje, že precíznejšie formulovať závery je pri skúmaní cirkevnej symboliky a ikonografie možné len v prípade dôkladného výskumu pramenných východísk. Ako vidno z bohatej obrazovej dokumentácie, ktorá je pre práce tohto druhu nevyhnutná, bol aj v tomto zmysle úspešný. Toto je ďalší aspekt, ktorý zvyšuje význam a dôležitosť posudzovanej habilitačnej práce.

UNIVERSITAS TYRNAVIENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA
SEDES HISTORICA

Autor svoju habilitačnú prácu člení na sedem ťažiskových kapitol s názvami: Špecifiká výskumu cirkevných pečatí; Pečať a jej podoby; Cirkevná pečať a jej použitie v praxi; Ikonografické presahy cirkevnej pečate; Ikonograficko-sfragistické exkurzy; Ikonografia cirkevných pečatí v širšom stredoeurópskom priestore a napokon Stredoveká cirkevná pečať a heraldika. Najskôr teda v prvých troch kapitolách podrobne predstavuje otázku vymedzenia predmetu výskumu, pretože definuje základné inštitucionálne východiská, ktoré boli spoločenským rámcom pôsobnosti cirkevných pečatí, tiež vymedzuje pečať vo vzťahu k ostatnej historickej materii, čo je dobrý metodologický postup, lebo sa tým pečati prisudzuje plná hodnota historického prameňa, ktorý možno skúmať osobitými metodologickými postupmi. Toto je nepochybne základný prístup autora, hoci na tomto mieste treba konštatovať, že habilitantov akcent leží predovšetkým v rovine ikonografického posúdenia cirkevných sfragistik, čo z hľadiska hodnoty pečatí ako historických prameňov je len jeden z ich rozmerov. Aj to nie úplný, pretože ak pečať primárne posudzujeme v kompetencii vedného odboru história (slovenské dejiny), potom aj pri výskume ikonografie musí dominovať viac historická ako umenovedno-historická analýza. Ikonografia je vlastne až aplikovaná historická veda v odbore dejiny umenia, prípadne v špecifickom nazeraní aj v cirkevných dejinách. Z pohľadu vlastnej historickej vednej disciplíny tak pri obmedzenom výskume ikonografie pečatí napríklad uniká jej veľký význam pri archontologickom historickom výskume. Ďalší aspekt je právny, v prípade cirkevných pečatí cirkevno-právny. Tu sa už autor približuje o niečo viac vlastnému výskumu historických funkcií pečatí. Nie bez zaujímavostí je úloha pečatí pri šírení kultov, propagácie ideí napokon aj ako reflexia postupujúcej alfabetizácie spoločnosti. Tu cirkevné prostredie v stredoveku hralo primárnu úlohu. A napokon najdôležitejšia je pri historickom výskume u pečatiach ich funkcia vo vzťahu k stredovekým písomnostiam. Lebo len v tejto väzbe možno zodpovedať všetky hlavné otázky, ktoré si pri výskume musí každý sfragistik klásť, vrátane tých najzákladnejších, ako je jej úloha v dobovej spoločenskej komunikácii so špecifickou funkciou uhodnoverňovať pokonania, výpovede, tradované posolstvá atď. alebo základná typológia – definovanie druhov a typov pečatí s určením kritérií, atď. Lebo tomuto všetkému sa napokon podriaďuje vlastná ikonografia pečatí, je reflektovaním úlohy pečatí a tie zase

UNIVERSITAS TYRNAVIENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA
SEDES HISTORICA

odrážajú spoločenské postavenie držiteľa. Zvlášť v Uhorskom kráľovstve je táto väzba neopominuteľná a súčasne ide o jedinečnosť uhorskej (slovenskej) sfragistiky. Inak ale celá štruktúra habilitačnej práce je podriadená len jedinému osobitnému typu (?) pečatí, pričom habilitant pri samotnej typológii, či presnejšie vyčlenení osobitnej skupiny pečatí, vychádza zo základného kritéria delenia pečatí, opierajúceho sa o určenie okruhu vydavateľov – v tomto prípade ide o cirkevné prostredie. Treba hneď na tomto mieste konštatovať, že habilitant tu kladie dôraz najmä na tzv. biskupské pečate (ktoré sám nazýva pontifikálnymi), o niečo menej na pečate hodnoverných miest a len veľmi málo na konventné a kláštorne pečate a pečate nižšieho kléru (tu len ilustračne). Pre úplné pochopenie osobitného významu cirkevných pečatí, vrátane ich ikonografického posolstva, je veľmi dôležité podrobnejšie analyzovať aj tieto pečate. Pokiaľ ide o ostatné kapitoly, habilitačná práca predstavuje aj ďalšie aspekty života cirkevných pečatí, ako ho možno detrahovať z ich ikonografie – teda predstavuje jej praktickú stránku užívania, typológiu ikonografických schém (tu treba súhlasiť s habilitantom, že ide len o pomocné určenie, pretože napokon ikonografia každej pečate je osobitná a individuálna a preto treba ku každej pečati pristupovať osobitne). To celé habilitant podrobne dokumentuje príkladmi z prostredia ostrihomských arcibiskupov, nitrianskych biskupov a Spišskej kapituly, ktoré má vlastným starším originálnym výskumom podrobne spracované. Pozoruhodná je posledná kapitola (VII.), kde autor predstavuje osobitnú ikonografiu v cirkevnom prostredí, ktorá však má sekulárny pôvod – erby cirkevných predstaviteľov. Heraldizáciou ikonografie skutočne dochádza k sekularizácii cirkevného sfragistického materiálu, ku ktorej v Uhorskom kráľovstve masívnejšie dochádza už v priebehu 15. storočia. Tento ikonografický synkretizmus je v ikonografii cirkevných pečatí nepochybne zaujímavým zdrojom poznatkov. Celú habilitačnú prácu napokon završuje aj zoznam (veľmi precízne vyhotovený) použitej odbornej literatúry a veľmi potrebný register, uľahčujúci orientáciu v práci.

Za azda deficitné možno pokladať, že habilitant sa v práci nevenuje hlbšie diplomatickej väzbe stredovekých cirkevných pečatí. A nejde tu len o koroboračnú formulu v diktáte listín, ale o celkovú skladbu i diplomatický druh písomností tak z hľadiska spôsobu vyhotovenia i z hľadiska obsahu. Potom by totiž autor (a spolu s ním všetci slovenskí

UNIVERSITAS TYRNAVIENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA
SEDES HISTORICA

sfragistici) nebol tak úplne prekvapený nekompaktibilitou medzi druhom písomností a typom pečatí. Toto je oblasť, v ktorej slovenská sfragistika (ale aj maďarská) ešte nevykonali žiadnu hlbšiu analýzu. Pokiaľ ide o ďalšie pripomienky, či skôr námety na diskusiu, možno konštatovať neštandardné používanie skratky pre Slovenský diplomatár v podobe Marsina, Codex, pretože v slovenskej historiografii je po desaťročia zaužívaná skratka CDSI.

Nemožno taktiež súhlasiť s tvrdením, že plnú autenticitu mali len veľké majestátne pečate a ostatné druhy pečatí (menšia- sekrétne, tajná) ju nemali, prípadne ju mali redukovanú (s. 90). To isté sa objavuje aj inde v práci a najmä pri predstavovaní jednotlivých typov pečatí v podkapitole II.1 s názvom „Druhy a typy pečatí“. Je celkom určite nenáležité argumentovať odlišnou právnou a situáciou v Poľsku pre vysvetlenie akoby „anomaly“ v uhorskom prostredí. Išlo nepochybne o dva rozdielne verifikačné právne okruhy pri uhadnoverňovaní právnych dokumentov – diplomatík. To isté platí aj pre české prostredie, ktoré autor pomerne často komparuje, ako vidno z bohatého poznámkového aparátu. Treba totiž povedať, že väčšina privilégii vydávaných uhorskou kráľovskou kanceláriou bola spečatovaná sekrétnou pečaťou a nijako to neznamenalo limitovanie právoplatnosti dokumentu. Tu sa do istej miery (už tradične v slovenskej diplomatike) pletú dve základné roviny chápania stredovekých privilégii – podľa formy vyhotovenia (čo súčasná historiografia azda až neprimerane zdôrazňuje) a podľa obsahu, vychádzajúceho z určitého právneho aktu.

Pri určovaní typológie pečatí, treba mať z metodologického hľadiska vždy na zreteli, ktoré sú tie základné odlišovacie prvky, ktoré vymedzujú základnú druhovú príslušnosť. Už aj na základe toho, čo som uviedol, je zrejmé, že určovať typológiu pečatí len na základe veľkostí (taká je prax v západnej sfragistike, ktorú kopíruje aj česká a sčasti aj poľská, pričom veľkosť pečatí v týchto historických priestoroch skutočne zodpovedala svojmu právnemu významu) v uhorskom prostredí neobstojí, je to len pomocné ikonografické hľadisko, pretože v uhorskom právnom prostredí primárne rozhodovali iné aspekty. Napokon z uhorského sfragistického hľadiska sa naozaj zdá, že prvým a hlavným kritériom pre užívateľa pečate bolo jeho oprávnenie vykonávať dispozitívne rozhodnutia (iudikátúra), držať príslušnú (plnú alebo regulovanú) autoritu (auctoritas), čo pri mnohých takýchto pokonaniach skutočne rezonuje v textoch listín vyjadreniami typu „ea/hac auctoritate qua fungimur“ apod. Ďalším

UNIVERSITAS TYRNAVIENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA
SEDES HISTORICA

momentom bola vážnosť úradu – čím bližšie stál držiteľ takejto (a akejkol'vek inej) pečate ku kráľovskej autorite, tým vyššími právomocami disponoval, čo sa projektovalo aj do autenticity pečate samotnej. Samotná vizuálna podoba pečate, teda ikonografia a vonkajšie znaky (rozmer, tvar), hrali v Uhorskom kráľovstve až do konca stredoveku sekundárnu úlohu.

Málo priestoru je v habilitačnej práci venovaného pečatiam kláštorov a konventov (s výnimkou hodnoverných miest, ktoré sú už od 19. storočia v odbornej literatúre najčastejšie traktované). Preberaný, uhorský (špecificky slovenský) materiál takmer chýba, čo je pre osvetlenie celého rádiusu problematiky, ktorou sa autor zaoberá, deficitné. Hoci možno pripustiť aj to, že ide o špecifickú problematiku, ktorá si vyžaduje osobitné spracovanie.

Pokiaľ ide o pečate hodnoverných miest, mohol autor pri ich analýze predstaviť aj diplomatickú stránku pôsobnosti týchto inštitúcií s väzbou na prax pečatenia, najmä ak sú takmer všetky na našom území podrobne spracované minimálne pre obdobie do konca 13. storočia, prípadne až do polovice 14. storočia.

Isté výhrady možno mať aj k prepisom niektorých latinských textov, ktoré sa zdajú byť nepresné, a to najmä tam, kde ide o prepis z originálov; napr. na s. 45, v pozn. 188, kde celkom určite nemôže byť pontificali sigillo carentes, pretože ide o absolútny ablatív, teda správne musí byť carente ! Podobne aj s. 44, pozn. 181 : Utamur ? = Utimur !; s. 47, pozn. 189: „sigillo nostro apensione“ (?), správne asi gramatická väzba genitívu a ablatívu: sigilli nostri apensione, atď.

Z terminologickej stránky navrhujem zvážiť používanie pojmu „legenda“, ktorý ma oveľa širší význam, než ho habilitant používa vo svojej práci. V sfragistike používame presnejší termín „kruhopis“ (latinsky circumferentiae, epigraphae, superinscriptio, zo slovanského prostredia napr. chorvátsky uokolo natpis !). V prípade nápisov, ktoré zvyčajne obtáčajú vonkajší okraj (lem) pečate, je to viac ako zrejmé. Sú však prípady, keď pečat' nemá klasický kruhopis, ale používa len sigly, zastupujúce zvyčajne iniciály (mena, prípad. funkcie či zamestnania) majiteľa pečate, a v tom prípade sú často súčasťou pečatného poľa. O to menej však má aj tu pojem legenda svoje opodstatnenie, a prípadné nápisy (sigly) treba popisovať ako súčasť pečatného poľa. Za legendu treba skôr považovať osobitné textové útvary, ktoré neplnia identifikačnú funkciu pečate a z toho dôvodu – ak sú prítomné –

UNIVERSITAS TYRNAVIENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA
SEDES HISTORICA

nachádzajú sa mimo pole kruhopisu, ako je tomu napr. pri menšej pečati Nitrianskej kapituly, alebo pri pečati Turčianskeho konventu.

K terminologickým otázkam patrí aj definovanie pečatí, ktorých držiteľmi boli preláti držíaci tzv. pontifikálie (infula a mitra). Z tohto dôvodu ich habilitant označuje ako „pontifikálne“. V prevažnej väčšine išlo o biskupov, arcibiskupov. Osobne sa skôr prikláňam k používaniu tradičnejšieho označenia ako biskupské pečate, pretože z pohľadu úradnej agendy Svätej stolice v stredoveku bol výraz pontificalis (a najmä v spojení s pečaťou) vyhradený len pre pápeža ako najvyššieho pontifika (summus pontifex), hoc aj formálne ide o rímskeho biskupa. Ak by sme prijali pojem pontifikálna pečať v zmysle, v akom je používaná v habilitačnej práci, potom z metodologického hľadiska vyvstáva otázka, ako označiť takéto pečate, pretože, o tom nemôže byť pochyb, funkčne i ikonograficky ide o odlišný typ pečatí od ostatných „pontifikálnych“. Asi najsprávnejšie je preto hovoriť o pápežských pečatiach, ako sa to aj v pápežskej diplomatike robí (porov. RABIKAVSKAS, Paulus: *Diplomatica pontificia*. Roma : Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1987 (Quarta edizione) – no potom tie ostatné by mali byť biskupskými.

Uvedené pripomienky sú však najmä námetmi pre nasmerovanie ďalšieho výskumu, uvedomujem si totiž, že v tomto prípade by išlo o oveľa širšie zameraný pohľad na funkciu a úlohu pečatí v spoločenskom živote v stredoveku, a to presahuje pôvodný úmysel Miroslava Glejteka. Z pohľadu jeho výskumných priorít (ikonografia) je celkom evidentné, že ide o veľmi kvalitné a originálne spracovanie témy, v tomto mysle jej v zásade nie je čo vytknúť. Monografia – habilitačná práca je spracovaná precízne, s dôrazom na postihnutie čo najširšej pramennej bázy a na základe jeho doterajších originálnych výskumov. Úroveň spracovania je vysoká a treba veľmi oceniť, že habilitant sa pokúsil (úspešne) vymaniť z tradičných schém a predstáv o pečatiach, nekriticky preberaných v slovenskej sfragistike z okolitých historiografií (najmä českej). Svoje závery opiera o vlastný a originálny výskum domácich sfragistík, ide teda o originálne dielo. Navyše, v slovenskej historiografii (ale aj historiografiách okolitých krajín) ide o typ publikácie, ktorá citeľne absentuje, preto jej spracovanie treba len uvítať. Je nepochybne prospešné, že predložená habilitačná práca je už publikovaná, pretože je možné v odbornej obci pri ďalšom výskume lepšie konfrontovať

UNIVERSITAS TYRNAVIENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA
SEDES HISTORICA

a využívať jej závery i materiálový záber. Na základe uvedeného konštatujem, že predložená habilitačná práca Miroslava Glejteka spĺňa všetky požadované kritéria, aby sa stala podkladom pre habilitačné konanie a po jeho úspešnom priebehu navrhujem a súhlasím, aby bola podkladom na udelenie vedecko-pedagogického titulu docent vo vednom odbore história.

Trnava 8. január 2014

doc. PhDr. Vladimír Rábik, PhD.